

ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: (057)349-45-46; e-mail: m_myravvyova@ukr.net.

Sofronova Marina, PhD in Physical and Mathematical Sciences, Assoc. Prof., Faculty of Management of Commerce and Entrepreneurship and Customs, Department of Physical and Mathematical and Engineering Disciplines, Kharkiv State University Food and Trade. Address: Klochkivska Str., 333, Kharkiv, Ukraine, 61051. Tel.: (057)349-45-46; e-mail: m_myravvyova@ukr.net.

DOI: 10.5281/zenodo.3932788

УДК 338.481.32-043.84

СПОСОБИ АКТИВІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ СФЕРИ ТУРИЗМУ ТА КУРОРТІВ

Н.Й. Коніщева, С.С. Ткачова

Проаналізовано динаміку змін Індексу конкурентоспроможності України у сфері подорожей та туризму за 2017–2019 рр. Обґрунтовано, що в сучасних умовах потрібно суттєво активізувати державну підтримку сфери туризму та курортів, яка належить до основних драйверів оновленої структури вітчизняної економіки.

Ключові слова: сфера туризму та курортів, державна підтримка розвитку, Індекс конкурентоспроможності.

СПОСОБЫ АКТИВИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ ТУРИЗМА И КУРОРТОВ

Н.И. Конищева, С.С. Ткачёва

Проанализирована динамика изменений Индекса конкурентоспособности Украины в сфере путешествий и туризма за 2017–2019 гг. Обосновано, что в современных условиях необходимо существенно активизировать государственную поддержку сферы туризма и курортов, которая принадлежит к основным драйверам обновленной структуры отечественной экономики.

Ключевые слова: сфера туризма и курортов, государственная поддержка развития, индекс конкурентоспособности.

WAYS TO INTENSIFY STATE SUPPORT OF TOURISM AND RESORT DEVELOPMENT

N. Konishcheva, S. Tkachova

Ukraine is one of the leading European states in regard to possessing valuable historical, religious, cultural, recreational, curative, and natural resources. But at present, it does not have the possibility to compete with highly-developed tourist countries.

Therefore, it is very important to determine how it would be possible to achieve an improvement in the state of tourism and resorts, to ensure its further dynamic growth and increase competitiveness through the implementation of a set of state measures.

The identified problems have been thoroughly investigated in the publications of many domestic scientists. At the same time, rapid changes in political, economic and social processes and increased competition in the global tourism market necessitate further research.

The purpose of the given article is to identify ways to intensify state support for the development of tourism and resorts.

The strengthening of the coordinative role of the state in the transformation of tourism and resorts into a sphere which is highly profitable and integrated into the world market, has allowed to achieve significant results in 2017–2019. Ukraine's Travel and Tourism Competitiveness Index climbed 10 positions in the global rankings. This is the highest growth rate of the overall indicator among all countries of the Eurasian region.

The sphere of tourism and resorts belongs to the main drivers of the dynamic development of the Ukrainian economy.

The analysis shows that the implementation of efficient mechanisms of state regulation of tourism and resorts significantly activates the tourist services market and increases the competitiveness of the national tourism product. This tendency can be significantly strengthened if state support will be focused on priority areas that are in line with the trends of the world tourism market.

Throughout the world, there is a growing demand for the services of recreational, curative, and healthcare companies. As Ukraine possesses unique natural and recreational resources as well as a well-developed network of sanatoria and health resorts, it is advisable that curative and healthcare flavors of tourism become high priorities of the state support of tourism and resorts.

In order to use tourism resources more efficiently and to ensure further dynamic growth of the tourist services market, it is advisable to intensify state support for this area by concentrating resources onto priority areas and introducing efficient mechanisms for state regulation of tourism and resort development.

Keywords: *tourism and resorts; state support for development; competitiveness index.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Україна займає одне з провідних місць у Європі за рівнем забезпеченості цінними

історичними, релігійними, культурними, рекреаційними, оздоровчо-лікувальними та природними ресурсами. Разом з тим у Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 р. № 168-р, підкреслено, що «незважаючи на ресурсну забезпеченість та безмежні потенційні туристичні можливості, Україна на даний час не має можливості конкурувати з розвинутими туристичними державами» [1].

Більшість дослідників серед чинників, що визначають загрози для активізації розвитку цієї сфери, називають нестабільність і неякісність державного управління, низький рівень державної підтримки туризму та його інфраструктури [2, с. 84].

У зв'язку з цим у сучасних умовах важливо визначитися, яким чином можна покращити стан сфери туризму та курортів, забезпечити її подальше динамічне зростання та підвищення конкурентоспроможності завдяки здійсненню комплексу державних заходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначені проблеми ґрунтовно досліджені в працях багатьох учених, серед них: Н.І. Бабіна, О.В. Белякова, В.О. Безугла, М.М. Біль, М.Г. Бойко, Т.В. Бут, С.В. Владимиров, В.М. Волошенко, Д.Ф. Діденко, В.Я. Дубик, С.П. Грабовенська, О.С. Гринкевич, Р.Б. Кожухівська, О.Д. Лендел, Ю.В. Мігущенко, О.Б. Осідач, С.О. Полковниченко, Т.Л. Попова, О.М. Саковська, Є.В. Смирнов, І.Г. Смирнов, О.П. Смирнова, Ю.В. Тимчишин-Чемерис, Т.І. Ткаченко, О.С. Трегубов, І.Ю. Швец, Н.І. Юрченко та ін.

Разом з тим швидкі політичні, економічні й соціальні зміни та посилення конкуренції на світовому туристичному ринку обумовлюють необхідність подальших досліджень.

Мета статті полягає у визначенні шляхів активізації державної підтримки розвитку сфери туризму та курортів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Посилення координуючої ролі держави в перетворенні туризму та курортів на високорентабельну, інтегровану у світовий ринок сферу дозволило у 2017–2019 рр. досягти суттєвих результатів. Якщо за Індексом конкурентоспроможності у сфері подорожей та туризму Україна в 2013 р. посідала 76-те місце серед 140 країн, у 2017 р. – 88-ме місце серед 136 країн, то у 2019 р. вона зайняла 78-ме місце серед 140 країн.

За даними Всесвітньої ради подорожей та туризму, внесок сфери подорожей і туризму склав у 2019 р. 1,4% ВВП України [3]. За 2017–2019 рр. Індекс конкурентоспроможності України у сфері

подорожей та туризму, згідно з оцінками звіту Всесвітнього економічного форуму, піднявся в глобальному рейтингу відразу на 10 позицій. Це найшвидший темп зростання загального показника серед усіх країн Євразійського регіону (Азербайджан, Вірменія, Грузія, Казахстан, Киргизстан, РФ, Таджикистан, Україна). Завдяки стабілізації й відновленню економіки, Україна кардинально покращила такі свої показники: «економічне середовище» (перемістилася з 124-го місця на 103-тє), «відкритість до закордону» (з 78-го на 55-тє) і «загальна інфраструктура» (з 79-го на 73-тє). За показником «безпека» Україна досягла найбільшого серед усіх країн покращення – з 127-го на 107-ме місце [3, с. 35, 40].

За низкою показників Україна знаходиться на одному рівні та навіть випереджає середні значення по групі країн Євразійського регіону, а також Європи та Євразії, серед них: «охорона здоров'я та гігієна», «людські ресурси та ринок праці», «міжнародна відкритість», «цінова конкурентоспроможність туристичної індустрії», «туристична інфраструктура», «інфраструктура повітряного транспорту», «культурно-історичні ресурси та ділові поїздки».

Проте інтегральний індекс конкурентоспроможності збільшився лише з 3,5 до 3,7 при максимальному значенні 7,0. За такими важливими показниками, як «сприятливість бізнес-середовища», «рівень безпеки», «інфраструктура інформаційно-комунікаційних технологій», «пріоритетність сфери подорожей та туризму», «екологічна сталість», «природні ресурси», Україна поки що відстає від країн-сусідів.

Більшість фахівців вважають, що в сучасних умовах потрібно суттєво підвищити рівень державної підтримки та якість державного регулювання цієї сфери. Це підтверджується рейтингом конкурентоспроможності України за показником «пріоритетність сфери подорожей та туризму» в межах групи «Державна політика та створення сприятливих умов у сфері подорожей та туризму», рівень якого склав 4,3 при середньому рівні серед країн Європи та Євразії 4,9 [3].

Аналіз свідчить, що навіть в умовах недостатньої фінансової підтримки з боку держави впровадження дієвих механізмів державного регулювання сфери туризму та курортів суттєво активізує ринок туристичних послуг та підвищує конкурентоспроможність національного туристичного продукту [4]. Цю тенденцію можна суттєво посилити, якщо державну підтримку зосередити на пріоритетних напрямках, які збігаються з трендами світового туристичного ринку. У першу чергу мова йде про стимулювання розвитку в'їзного (іноземного) туризму, який є ефективним засобом

рекламування вітчизняних туристичних продуктів і активно сприятиме підвищенню їх якості та впровадженню міжнародних стандартів. Наприклад, візова лібералізація та спрощення візових процедур для іноземних туристів помітно збільшило їх потік. За 2015–2018 рр. кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, зросла в 2,3 рази, у тому числі іноземних туристів – у 5,0 разів, виїзних туристів у 2,4 рази, внутрішніх туристів у 1,3 рази [5]. За даними Міністерства закордонних справ України, за січень-червень 2019 р. електронними візами скористалися 16 839 туристів, ще 2335 осіб в'їхали у справах, 618 здійснили приватні подорожі.

У результаті активізації туристичного ринку суттєво зростають фінансово-економічні показники сфери туризму та курортів. У першому півріччі 2019 р. сума податкових платежів від юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, які здійснюють туристичну діяльність, склала 2194,5 млн грн, що на 15,4% більше, ніж у першому півріччі 2018 р. (1902,0 млн грн), та на 56,4% більше, ніж у першому півріччі 2017 р. (1403,0 млн грн) (табл. 1).

Найбільше зростання обсягів надходжень від сплати податкових платежів суб'єктами туристичної діяльності до зведеного бюджету в першому півріччі 2019 р. порівняно з першим півріччям 2018 р. відбулося в Івано-Франківській (на 45,7%), Закарпатській (на 27,6%), Луганській (на 27,6%), Харківській (на 23,8%) та Донецькій (на 22,0%) областях. Найбільші обсяги надходжень від сплати податкових платежів суб'єктами туристичної діяльності у першому півріччі 2019 р. забезпечено в таких регіонах: м. Київ – 686,8 млн грн (31,3% загальної суми); Львівська область – 223,7 млн грн (10,2%); Дніпропетровська – 128,7 млн грн (5,9%); Одеська – 128,7 млн грн (5,9%); Харківська – 110,5 млн грн (5,0%).

Обсяг надходжень від сплати туристичного збору в першому півріччі 2019 р. склав 57,9 млн грн, що на 71,2% більше, ніж у першому півріччі 2018 р. (33,8 млн грн). Серед регіонів із найбільшими обсягами надходжень від сплати туристичного збору, що надійшли до місцевих бюджетів, треба відзначити такі: м. Київ – 22,8 млн грн (39,3% загальної суми); Львівську область – 7,7 млн грн (13,4%); Одеську – 3,4 млн грн (5,8%); Дніпропетровську – 3,1 млн грн (5,4%); Івано-Франківську – 2,9 млн грн (5,0%) [6].

У світі постійно зростає попит на послуги підприємств курортно-рекреаційної та лікувально-оздоровчої сфер. Україна має унікальні природно-рекреаційні ресурси та розвинену мережу санаторно-курортних і оздоровчих закладів: санаторії та пансіонати з лікуванням – 284 (71 тис. ліжок), санаторії-профілакторії – 55 (10 тис. ліжок), будинки і пансіонати відпочинку – 67 (12 тис. місць), бази та

інші заклади відпочинку – 1235 (133 тис. місць), дитячі заклади оздоровлення та відпочинку – 9745 (106 тис. місць) [5].

Таблиця 1

Фінансово-економічні показники сфери туризму та курортів у першому півріччі 2017–2019 рр., млн грн*

Назва області	Обсяги надходжень від сплати у першому півріччі					
	податкових платежів до зведеного бюджету			туристичного збору до місцевих бюджетів		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Вінницька	33,6	41,1	48,4	0,2	0,2	0,8
Волинська	20,4	26,1	31,2	0,2	0,2	0,3
Дніпропетровська	91,6	107,8	128,7	0,8	1,1	3,1
Донецька	40,2	48,1	56,2	0,2	0,3	0,7
Житомирська	24,3	28,3	31,5	0,2	0,2	0,8
Закарпатська	31,9	43,3	55,3	1,2	1,6	2,8
Запорізька	63,5	77,8	87,9	0,4	0,5	1,5
Івано-Франківська	54,9	57,9	84,4	1,9	2,4	2,9
Київська	73,3	90,3	107,1	0,6	1,0	2,6
Кіровоградська	20,6	25,9	30,0	0,1	0,1	0,2
Луганська	13,6	16,1	20,6	0,1	0,1	0,3
Львівська	156,1	205,1	223,7	4,7	6,1	7,7
Миколаївська	28,5	33,2	38,7	0,2	0,4	0,7
Одеська	99,4	116,4	128,7	1,7	2,1	3,4
Полтавська	38,4	48,9	55,9	0,4	0,5	1,1
Рівненська	25,2	30,2	36,3	0,1	0,1	0,4
Сумська	23,3	26,4	28,5	0,1	0,2	0,4
Тернопільська	20,6	25,6	28,5	0,1	0,2	0,3
Харківська	80,4	89,3	110,5	1,1	1,4	2,0
Херсонська	31,4	37,2	44,4	0,2	0,3	0,9
Хмельницька	29,9	35,5	39,7	0,2	0,3	0,7
Черкаська	26,6	30,7	35,8	0,2	0,2	0,9
Чернівецька	20,1	23,5	27,7	0,2	0,2	0,4
Чернігівська	23,5	26,7	28,1	0,2	0,2	0,6
м. Київ	331,3	612,6	686,8	10,9	13,9	22,8
Всього по Україні	1403,0	1902,0	2194,5	26,2	33,8	57,9
*Розроблено на основі узагальнення [6].						

Виходячи з того, що Україна має високий рейтинг за показниками «охорона здоров'я та гігієна», «людські ресурси та ринок праці», «цінова конкурентоспроможність туристичної індустрії»,

доцільно, щоб саме медичні та лікувально-оздоровчі види туризму стали пріоритетами державної підтримки сфери туризму та курортів.

У 2019 р. з метою забезпечення збалансованого використання природних лікувальних та рекреаційних ресурсів розроблено заходи для оголошення природних територій міста Трускавця Львівської області та Шацьких озер курортами державного значення, здійснено заходи з розвитку Куяльницького лиману як курорту, приведено у відповідність до законодавства Порядок створення та ведення Державного кадастру природних територій курортів України [7].

Досягнення зазначених цілей можливе за умов активізації формування позитивного іміджу України як привабливої для туризму країни, реалізації комплексного підходу до просування якісних вітчизняних туристичних продуктів на світовому ринку туристичних послуг на основі презентації туристичного потенціалу країни на національних та міжнародних виставках, ярмарках, конференціях, форумах, створення загальнодержавної інформаційної системи щодо розвитку туризму і курортів, її інтеграції до світової інформаційної туристичної мережі, гармонізації національних стандартів у сфері туризму та курортів з міжнародним законодавством.

Безумовно, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних туристичних продуктів потребує постійного вдосконалення бізнес-середовища, створення привабливого інвестиційного клімату, надання підтримки вітчизняному виробнику туристичної продукції, завдяки впровадженню пільгового оподаткування для підприємств, які здійснюють реконструкцію туристичної інфраструктури, та відновлення основних фондів тощо.

Висновки. Таким чином, сфера туризму та курортів є одним із основних драйверів динамічного розвитку економіки України. За оцінками фахівців, її внесок до ВВП країни може зрости з 1,4% у 2019 р. в перспективі до 5% [2].

Для більш ефективного використання туристичних ресурсів та забезпечення подальшого динамічного зростання ринку туристичних послуг доцільно активізувати державну підтримку цієї сфери шляхом концентрації ресурсів на пріоритетних напрямках та впровадження дієвих механізмів державного регулювання розвитку сфери туризму та курортів. Важливо забезпечити реалізацію комплексу заходів із покращення економічного середовища та створення привабливого інвестиційного клімату на державному, регіональному та місцевому рівнях для активізації розвитку сфери туризму та суміжних галузей, які сприятимуть її трансформації в дієвий інструмент економічного розвитку та інвестиційної привабливості країни. При цьому потрібно

досягти ефективної взаємодії правового, організаційного, економічного та фінансового механізмів державного регулювання розвитку сфери туризму та курортів для створення конкурентоспроможного національного туристичного продукту.

Список джерел інформації / References

1. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 р. № 168-р // Офіційний вісник України. – 2017. – № 26. – Ст. 752.

“On approval of the Tourism and Resorts Development Strategy for the period up to 2026”: Ordinance of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 168-r of March 16, 2017 [“Pro shvalennya Strategiyi rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku”]: Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16.03.2017 r. No. 168-r], *Official Journal of Ukraine*, (2017), No. 26, Art. 752.

2. Форсайт та побудова стратегії соціально-економічного розвитку України на середньостроковому (до 2020 року) і довгостроковому (до 2030 року) часових горизонтах / наук. керівник проекту акад. НАН України М. З. Згуровський. – Київ : НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського» : Політехніка, 2016. – 184 с.

Foresight and building a strategy for socio-economic development of Ukraine in the mid-term (until 2020) and long-term (until 2030) time horizons [Forsajt ta pobudova strategiyi socialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy na srednostrokovomu (do 2020 roku) i dovgostrakovomu (do 2030 roku) chasovyh goryzontah], NTUU “KPI named after Igor Sikorsky”, Publishing House “Polytechnic”, (2016), Kyiv, 184 p.

3. *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019: World Economics Forum*, available at: <https://www.weforum.org/reports/the-travel-tourism-competitiveness-report-2019>

4. Коніщева Н. Й. Пріоритетні напрями державного регулювання сфери туризму та курортів [Електронний ресурс] / Н. Й. Коніщева, С. С. Ткачова // Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання : матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф., 19–20 березня 2020 р., м. Черкаси: у 2 т. / М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : ЧДТУ, 2020. – Т. 1. – С. 93–97.

Konishcheva, N., Tkachova, S. (2020), “Priority directions of state regulation of tourism and resorts” [“Prіorytetni napryamy derzhavnogo reguluyvannya sfery turyzmu ta kurortiv”], *Proceedings of the XI International Scientific and Practical Conference “Tourism and Hotel and Restaurant Business in Ukraine: Issues of Development and Regulation”* in 2 volumes, March 19-20, 2020, Vol. 1, Cherkasy. State. Technol. Univ., Cherkasy, pp. 93-97.

5. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

State Statistics Committee of Ukraine [Derzhavnyj komitet statystyky Ukrainy], available at : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

6. Інформація щодо фінансово-економічних показників сфери туризму та курортів за 2017–2019 роки (за даними Державної фіскальної служби

України) [Електронний ресурс] / Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. – Режим доступу : <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=be44a1a7-69b3-4a77-a86a-447499abcedd6&tag=Analitika>

Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine. “Information on financial and economic indicators of tourism and resorts for 2017-2019 (according to the State Fiscal Service of Ukraine)” [“Informaciya shhodo finansovo-ekonomichnyh pokaznykiv sfery turyzmu ta kurortiv za 2017-2019 roky”], available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=be44a1a7-69b3-4a77-a86a-447499abcedd6&tag=Analitika>

7. План заходів з реалізації Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року у 2019 році : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 05.03.2019 р. № 346.

“Plan of measures for the implementation of the Strategy for the development of tourism and resorts for the period until 2026 in 2019”: Order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine dated 05.03.2019 № 346 [“Plan zahodiv z realizaciyi Strategiyi rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku u 2019 roci”]:

Коніщева Наталія Йосипівна, д-р екон. наук, проф., провідний науковий співробітник науково-дослідницького сектору, Донбаська державна машинобудівна академія. Адреса: вул. Академічна, 72, м. Краматорськ, Донецька обл., Україна, 84300. E-mail: natkon50@gmail.com.

Конищева Наталья Йосифовна, д-р экон. наук, проф., ведущий научный сотрудник научно-исследовательского сектора, Донбасская государственная машиностроительная академия. Адрес: ул. Академическая, 72, г. Краматорск, Донецкая обл., Украина, 84300. E-mail: natkon50@gmail.com.

Konishcheva Nataliya, Doctor of Economics, Professor, Principal researcher of the research group, Donbass State Engineering Academy. Address: Academic, 72, Kramatorsk, Donetsk region, Ukraine, 84300. E-mail: natkon50@gmail.com.

Ткачова Світлана Сергіївна, канд. екон. наук, доц., кафедра менеджменту організацій, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Ключківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: (057)349-45-27; e-mail: svetlanatkachoval@gmail.com.

Ткачёва Светлана Сергеевна, канд. экон. наук, доц., кафедра менеджмента организаций, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Ключковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: (057)349-45-27; e-mail: svetlanatkachoval@gmail.com.

Tkachova Svitlana, PhD in Economics, Associate Professor, Department of Management organizations, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska str., 333, Kharkiv, Ukraine, 61051. Tel.: (057)349-45-27; email: svetlanatkachoval@gmail.com.

DOI: 10.5281/zenodo.3932791